

Woman in Culture and Arts

Representation of Cultural Identity of Women and Girls in the Cover Designs of Children's Stories in Arab Countries

Ghufran Brimo¹ | Effatolsadat Afzaltousi²

1. PhD Candidate of comparative and analytical history of Islamic arts, Department of Research of Art, Faculty of Art, Alzahra University, Tehran, Iran. E-mail: brimoghufan@gmail.com
2. Corresponding Author, Full Professor, Department of Research of Art, Faculty of Art, Alzahra University, Tehran, Iran. E-mail: afzaltousi@alzahra.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
<p>Article type: Research Article</p> <p>Article history: Received: 25 August 2023 Received in revised form: 8 October 2023 Accepted: 10 August 2024 Published online: 30 December 2024</p> <p>Keywords: <i>Arab countries,</i> <i>Children's book covers,</i> <i>Cultural identity,</i> <i>Girls, Women.</i></p>	<p>Illustrating children's book covers plays a significant role in conveying cultural concepts to them. The cultural identity of children can be indirectly reinforced by images that reference specific cultural concepts of a community or a region.</p> <p>This study aims to answer the question of how the cultural identity of girls and women is represented in the cover illustrations of children's stories in Arabic-speaking countries. To gain insight into cultural identity, particularly Arab identity among Arabic-speaking girls and women, it analyzes the statistical population. In this context, 249 cover designs from six Arab countries including Egypt, Iraq, Lebanon, Syria, Saudi Arabia, and the UAE were examined for the age group (B).</p> <p>Results show that the UAE is the most wealthy nation in terms of cultural visual representations, while Syria is the least prosperous in this regard. Arab girls' and women's faces are prominent in most images, and the palm tree, a symbol of natural geography, plays a significant role in Arab identity, especially in Iraq publications. Older women on the cover illustrations are often veiled, and the veil is one of the most prominent visual symbols. Nevertheless, in Lebanon and Syria, this symbol is less prominent across all age categories. It appears that a general conclusion can be derived regarding the identity of Arab girls and women on the covers of children's books in Arabic-speaking countries in the present study. This identity is a combination of Arab and Islamic identity, with a particular emphasis on geographical and natural symbols.</p>

Cite this article: Bimo, Gh., Afzaltousi, E. (2024). Representation of Cultural Identity of Women and Girls in the Cover Designs of Children's Stories in Arab Countries. *Woman in Culture and Art*, 16(4), 459-482. DOI: <http://doi.org/10.22059/jwica.2023.363476.1951>

© The Author(s).

Publisher: The University of Tehran Press.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jwica.2023.363476.1951>

انتشارات دانشگاه تهران

زن در فرهنگ و هنر

بازنمایی هویت فرهنگی زنان و دختران در طرح جلد داستان‌های کودک کشورهای عربی

غفران بریمو^۱ | عفت السادات افضل طوسی^۲

۱. دانشجوی دکتری تاریخ تطبیقی و تحلیلی هنرهای اسلامی، دانشکده هنر، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران. رایانامه: brimoghufuran@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، استاد تمام گروه پژوهش هنر، دانشکده هنر، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران. رایانامه: afzaltousi@alzahra.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	تصویرسازی جلد کتاب‌های کودکان به‌عنوان یک رسانه، نقش مهمی در انتقال مفاهیم فرهنگی ایفا می‌کند؛ تصاویری که می‌توانند هویت فرهنگی کودک را به‌صورت غیرمستقیم تقویت کنند.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۰۳	پژوهش حاضر در پی پاسخ به این سؤال است که هویت فرهنگی دختران و زنان در تصویرسازی جلد داستان‌های کودکان کشورهای عربی چگونه نمایش داده شده است. به این ترتیب با هدف شناخت هویت فرهنگی به‌ویژه هویت عربی دختران و زنان عرب‌زبان به بررسی جامعه آماری پرداخته شد. در این راستا ۲۴۹ جلد کتاب داستانی از شش کشور عربی شامل مصر، عراق، لبنان، سوریه، عربستان سعودی و امارات متحده عربی برای گروه سنی ب مورد بررسی قرار گرفت. روش پژوهش، تحلیلی-تطبیقی است.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۷/۱۶	نتایج نشان داد غنی‌ترین کشور در زمینه نمادهای تصویری فرهنگی امارات متحده عربی و ضعیف‌ترین کشور در این زمینه سوریه است. چهره دختران و زنان عرب در بیشتر تصاویر به چشم می‌خورد. همچنین نخل به‌عنوان نمادی از جغرافیای طبیعی به‌ویژه در انتشارات عراق، نماد مهمی از هویت عربی است. تزیینات نیز نقش مهمی در نمایش هویت اسلامی این کشورها داشته‌اند. زنان سالمند در طرح جلد اغلب انواع داستان محجبه هستند و حجاب یکی از بارزترین نمادهای تصویری است، اما این نماد در کشورهای لبنان و سوریه، در تمام گروه‌های سنی کم‌رنگ است. به‌نظر می‌رسد می‌توان به این نتیجه کلی دست یافت که هویت دختران و زنان روی جلد کتاب‌های کودک کشورهای عربی جامعه آماری پژوهش حاضر آمیزه‌ای از نمادهای هویت عربی و اسلامی است. اما بیش از همه بر نمادهای جغرافیایی و طبیعی تأکید شده است.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۲۰	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۰/۱۰	
کلیدواژه‌ها:	
جلد کتاب کودک، دختران، زنان، کشورهای عربی، هویت فرهنگی.	

استناد: بریمو، غفران، و افضل طوسی، عفت السادات (۱۴۰۳). بازنمایی هویت فرهنگی زنان و دختران در طرح جلد داستان‌های کودک کشورهای عربی. *زن در فرهنگ*

و هنر، ۱۶(۴)، ۴۵۹-۴۸۲. DOI: <http://doi.org/10.22059/jwica.2023.363476.1951>

DOI: <http://doi.org/10.22059/jwica.2023.363476.1951>

© نویسندگان.

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

۱. مقدمه

داستان‌های کودکان در شکل‌گیری هویت فرهنگی کودکان نقش دارند. هویت فرهنگی عبارت از مجموعه‌ای از ارزش‌ها، باورها، سنت‌ها و عناصر فرهنگی است که بر هویت افراد تحت پوشش تأثیر می‌گذارد (Muhammad, 2019: 128).

وقتی موضوع داستان کودک مطرح است نمی‌توان تصاویر کتاب را نادیده گرفت. امروزه تصویر «به یک واحد فرهنگی اساسی تبدیل شده و به‌طور گسترده عرضه می‌شود. به‌طور خاص، برای برقراری ارتباط با تصویر، نیاز به دانش زبانی از سوی گیرنده نیست» (Benkrad, 2006: 31). منتقدان مطالعات تصویر، درباره اهمیت و تأثیر فرهنگی طرح جلد کتاب بحث کرده‌اند؛ زیرا برخی کتاب‌ها محبوب‌اند و به‌عنوان قطعات ادبی ارزش پیدا می‌کنند و جلد آن‌ها نیز نمایشگر متن، نویسنده، تصویرگر و ناشر می‌شود. جلد کتاب نه تنها برای محافظت از کتاب است، بلکه قدرت بازنمایی، تبلیغ و الهام‌بخشی به ارزش‌ها و آرمان‌های فرهنگی در مورد جنسیت و فردیت را دارد (Drew & Stenberger, 2005: 8). به همین دلیل تصویرسازی جلد کتب مصور کودک در شکل‌گیری هویت فرهنگی آن‌ها نقش دارد.

این پژوهش با تمرکز بر هویت فرهنگی دختران و زنان در کشورهای عرب به این پرسش‌ها پاسخ می‌دهد: هویت فرهنگی دختران و زنان در تصویرسازی جلد داستان‌های کودک کشورهای عربی چگونه بازنمایی شده است؟ تشابه و تفاوت نمادهای هویت فرهنگی برای دختران چیست؟

۲. پیشینه پژوهش

۲-۱. مطالعات داخلی

صالحی امیری و حبیبی (۱۳۸۸) در مقاله «ارزیابی نقش فعالیت‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در حفظ و تقویت هویت فرهنگی کودکان و نوجوانان (با تکیه بر قصه‌گویی)» نشان می‌دهند در فعالیت‌های این مرکز به باورهای مذهبی، ارزش‌های فرهنگی، اسطوره‌ها، میراث فرهنگی و جغرافیایی ایران توجه شده است.

اسماعیلی و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله «بررسی جایگاه هویت فرهنگی ایران در کتاب‌های کودکان در سال‌های ۷۵، ۸۰ و ۸۵»، هفت مؤلفه را در زمینه هویت فرهنگی بررسی کردند و نشان دادند مؤلفه «علاقه به زبان و ادبیات» با ۰/۳۲ درصد دارای بالاترین فراوانی است.

مقبلی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله «بررسی نقش و هویت ایرانی زن در تصاویر زنان تصویر شده در دهه شصت، هفتاد و هشتاد در مجله کیهان بچه‌ها» پرداختند. افضل طوسی و صفاری (۱۳۹۵) در

مقاله‌ای در اولین همایش شخصیت‌سازی معاصر ایران با عنوان «بررسی تطبیقی شخصیت‌سازی دختر در کتاب‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان طی دهه ۶۰ تا ۹۰ هجری شمسی» دارند که شخصیت دختران را از روی ویژگی‌های چهره و لباس ایشان مطرح کردند.

۲-۲. مطالعات خارجی

ابوهیف (۲۰۰۱) در کتاب رشد فرهنگی کودکان عرب، بر اهمیت استفاده از فرهنگ مذهبی، تاریخی، ادبی، ملی و اسطوره‌ای و اهمیت زندگی‌نامه ملی به‌عنوان منبع غنی برای کودکان تأکید ورزید. برکات (۲۰۱۰) در مقاله «میزان ارزش‌های موجود در نمونه‌ای از داستان‌های کودکان در سوریه» ارزش‌های تربیتی ارائه‌شده برای گروه سنی ۵-۸ سال با عنوان «مجموعه بشایر کوچک» بررسی کرد. مطابق نتایج، ارزش‌های شناختی و فرهنگی در رتبه نخست قرار گرفته و سپس ارزش‌های روحی، اخلاقی و اجتماعی آمده است.

کیرینی و همکاران (۱۹۹۴) در مقاله «بازنمایی فرهنگ در کتاب‌های مصور کودکان» در بررسی ده کتاب مصور به این نتیجه رسیدند که تنها ۳ درصد به فرهنگ اقلیت‌ها پرداخته‌اند. مطالعات نشان‌دهنده کمبود پژوهش‌های فرهنگی در تصویرسازی کتاب‌های کودکان عرب‌زبان است؛ بنابراین، این پژوهش در پی بررسی چگونگی بازنمایی هویت فرهنگی زنان و دختران در طرح جلد داستان‌های کودکان است که این امر می‌تواند به دختران عربی که مادران آینده هستند، امکان آشنایی با ارزشمندترین جنبه‌های فرهنگی خود را بدهد.

۳. روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی و با رویکرد تطبیقی است. هدف پژوهش برجسته‌کردن قوت‌ها و ضعف‌ها در زمینه بازنمایی هویت فرهنگی زنان و دختران عرب‌زبان با توجه به فرهنگ عربی و اسلامی تا از این رهگذر به نتیجه و نظری کلی درمورد فرهنگ عربی دست یافت. در این راستا جلد کتاب‌های مصور کودکان از سایت یک ناشر پرکار کشورهای عربی شامل مصر، عراق، لبنان، سوریه، عربستان سعودی و امارات متحده عربی با محوریت بازنمایی زن یا دختر و در بازه زمانی سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱، گروه سنی ۵-۱۰ سال برای بررسی به‌صورت هدفمند انتخاب شد. با در نظر گرفتن ویژگی‌های مذکور، ۲۴۹ طرح جلد، جامعه پژوهش حاضر را تشکیل می‌دهد. ابتدا نمونه‌ها به‌صورت کیفی از لحاظ وجود نمادهای فرهنگی «چهره شخصیت‌ها، لباس، نمادهای (عربی و ملی)، آرایه و

تزیینات و نمادهای مذهبی» بررسی و تحلیل شدند و در مرحله بعدی به صورت کمی و با رویکرد تطبیقی شباهت‌ها و تفاوت‌ها مورد بررسی قرار گرفتند.

۴. هویت و هویت فرهنگی

هویت معادل واژه Identity از ریشه Idem در زبان انگلیسی به معنای مشابه و یکسان است. هویت در میراث فکری عرب تعاریف زیادی دارد. فارابی می‌گوید هویت شیء همان «عینیت آن و تشخیص آن و خصوصیت آن و وجود منفرد آن که جنبه اشتراک ندارد» (Al-Bouni, 2013: 23). اریکسون^۱ (۱۹۶۳) از صاحب‌نظران این زمینه می‌نویسد: هویت عبارت است از یک مفهوم سازمان‌یافته از خود که از ارزش‌ها، باورها و اهدافی که فرد به آن پایبند است، تشکیل شده است. وی معتقد است «هویت فرهنگی عبارت است از پایبندی به آداب‌ورسوم، سنت‌ها و ارزش‌های گذشته، رایج و نوین جامعه به گونه‌ای که منجر به غرور ملی شود، در عین حالی که فرد از استقلال برخوردار است» (Erikson, 1987). هویت دارای ابعاد و انواع گسترده فردی و اجتماعی است و در طی زمان تغییر می‌کند. پیوند میان هویت و فرهنگ چنان است که اغلب هویت را پدیده‌ای فرهنگی می‌دانند (Birou, 1996: 77).

فرهنگ همواره از آشناترین و هم‌زمان پیچیده‌ترین مفاهیم در علوم اجتماعی است؛ تایلور^۲ در کتاب فرهنگ/بتدایی توضیح می‌دهد: «فرهنگ مجموعه پیچیده‌ای است که شامل دانش‌ها، معتقدات، هنرها، صنایع، فنون، اخلاق، قوانین، سنن و هرگونه توانایی و عادات دیگری که انسان به‌عنوان عضوی از جامعه خود کسب می‌کند» (Tylor, 1891: 1).

از نظر ریموند ویلیامز^۳ (۱۹۲۱-۱۹۸۸) فرهنگ «فرایند عمومی تکامل و توسعه فکری، معنوی و زیباشناختی و به‌عنوان شیوه خاص زندگی مردمی خاص یا دورانی خاص» تعریف می‌شود یا به‌طور کلی به‌عنوان فرآورده‌های فعالیت فکری و هنری تعریف می‌شود که این تعریف، شامل کل فلسفه، اندیشه، هنر و خلاقیت فکری یک عصر یا کشور و همچنین آداب، عادات و رسوم و مناسک اقوام و ادبیات و هنرهای مختلف می‌شود (Bashiriyeh, 2000: 9). فرهنگ را می‌توان به فرهنگ مادی و معنوی تقسیم‌بندی کرد. فرهنگ مادی مجموعه‌ای از پدیده‌ها است که محسوس و ملموس و قابل اندازه‌گیری با موازین علمی و کمی است، مانند فنون ابزارهای کاربردی و تولیدی و آثار معماری. فرهنگ غیرمادی به موضوعات و مسائلی گفته می‌شود که با موازین کمی قابل اندازه‌گیری

1. Erik Erikson

2. Edward Burnett Tylor

3. Raymond Henry Williams

نیست و به آسانی نمی‌توان آن‌ها را مقایسه و ارزیابی کرد؛ مانند معتقدات، ضوابط خویشاوندی، زبان، هنر، ادبیات و رسوم که در واقع هویت فرهنگی یک جامعه را تشکیل می‌دهد (Moradi, 2011: 61).

۵. هویت عربی

اعراب از اقوام سامی شبه‌جزیره عربی هستند که در هلال حاصلخیز^۱ تمدن سومری و بابلی را تشکیل دادند و به زبان عربی که نزدیک‌تر به زبان مادری سامی است، سخن می‌گویند (Al-douri, 2005: 16). عقیف البونی اعراب را چنین تعریف می‌کند: «اعضای آن در بیش از بیست کشور و ملیت پراکنده‌اند و در منطقه‌ای به نام «میهن عربی» ساکن هستند و در وحدت زبان، فرهنگ، تاریخ و سرزمین مشترک هستند؛ و این عناصر هویت ملی آن‌ها را ساخته و ویژگی خاصی در آن نقش بسته است». هویت عربی نیز به گفته آقای یسین حاصل یک تجربه تاریخی مشترک، یک زبان عربی و یک میراث فرهنگی مشترک است (Al-Bouni, 2013: 28-32).

هویت عربی یک هویت دینی اسلامی به‌شمار نمی‌رود؛ چرا که به قبل از ظهور اسلام برمی‌گردد. اسلام قانون اخلاقی اصلی را که سبک زندگی اعراب براساس آن استوار است، در جزئیات زیادی ارائه می‌دهد و چنانچه به غذا و نوشیدنی، لباس، آداب و رسوم نگاه شود، اسلام نقشی اساسی در ایجاد نوعی از وحدت دارد که در سراسر منطقه عرب مشاهده می‌شود (Al-omari, 2008: 4-74).

هویت عربی نمادهای خاص خود را دارد و این نمادها در رفتار، نوع غذا، شکل لباس و ماهیت فولکلور عرب مشهود است (Al-Bouni, 2013: 29) و شخصیت عرب را نمی‌توان جدا از این نمادها یا چارچوب‌ها درک کرد (Sowaid, 1992: 10). علی‌رغم تفاوت اعراب در مناطق مختلف از نظر غذا، لباس، هنرها و... همه اعراب اعتقادات و ارزش‌های بنیادینی دارند که فراتر از مرزهای ملی و طبقاتی است. باورهای اعراب تحت تأثیر اسلام قرار گرفته است؛ به‌عنوان مثال شیوه‌های پرورش کودکان در میان کشورهای عربی تقریباً یکسان است (Nydell, 2006: 14)؛ جایی که خانواده مهم‌ترین ویژگی سنتی و مهم‌ترین ویژگی سازمان اجتماعی عرب است (Abudi, 2011: 34).

۶. جامعه آماری

برای دستیابی و رسیدن به اطلاعات دقیق و جامع از میان ناشران کشورهای عربی، شش انتشارات که پرکار هستند و در نمایشگاه‌های محلی یا بین‌المللی مشارکت دارند، از شش کشور عربی انتخاب

۱. یک اصطلاح جغرافیایی است که به حوضه رودخانه‌های دجله و فرات و بخش ساحلی شام اطلاق می‌شود.

شده‌اند. جامعه آماری پژوهش شامل ۲۴۹ جلد کتاب مصور کودکان از انتشارات عربی به شرح زیر است:

- انتشارات سفیر مصر: در سال ۱۹۸۲ تأسیس شد (URL 1).
 انتشارات بُراق عراق: فعالیتش را سال ۲۰۰۳ آغاز کرد (URL 2).
 انتشارات الحدائق لبنان: انتشار کتاب کودک را از سال ۱۹۸۷ آغاز کرد (URL 3).
 اداره کتاب عمومی سوریه (انتشارات کودک): این انتشارات وابسته به اداره کتاب عمومی سوریه است و با هدف ارائه ارزش‌های آموزشی مناسب فرهنگ عرب مجموعه‌ای تأسیس شد (URL 4).
 انتشارات کادی و رمادی در عربستان سعودی: در سال ۲۰۰۶ تأسیس شد (URL 5).
 انتشارات کلمات امارات متحده عربی: در سال ۲۰۰۷ تأسیس شد (URL 6).
 نمونه‌های این پژوهش از سایت رسمی هر ناشر، در گروه سنی ۵ الی ۱۰ سال (گروه ب) جمع‌آوری شده‌اند. در این پژوهش جنسیت مؤنث به سه دسته کودک دختر، بزرگسال و سالمند تقسیم و هویت فرهنگی (عربی) آن‌ها براساس تعریف‌های ارائه‌شده از فرهنگ، در ابعاد ذیل بررسی شده‌اند: ۱. ویژگی‌های چهره؛ ۲. لباس مرتبط با زمان و مکان و فرهنگ؛ ۳. آرایه‌های تزئینی؛ ۴. نمادهای مذهبی؛ ۵. نمادهای عربی.

جدول ۱. جامعه آماری و فراوانی تصویر دختران و زنان در جلد داستان‌های کشورهای عربی مورد مطالعه

کشور	تعداد نمونه‌ها	فراوانی تصویر			
		کودک دختر	بزرگسال	سالمند	
مصر	۲۸	فرآوانی ۲۷	فرآوانی ۸	فرآوانی -	
عراق	۲۴	فرآوانی ۱۵	فرآوانی ۱۷	فرآوانی ۲	
لبنان	۴۳	فرآوانی ۴۷	فرآوانی ۴	فرآوانی ۴	
سوریه	۶۶	فرآوانی ۶۳	فرآوانی ۳	فرآوانی ۴	
عربستان سعودی	۳۲	فرآوانی ۳۳	فرآوانی ۳	فرآوانی ۱	
امارات متحده عربی	۵۶	فرآوانی ۵۷	فرآوانی ۵	فرآوانی ۳	

منبع: نگارندگان

۷. یافته‌های پژوهش

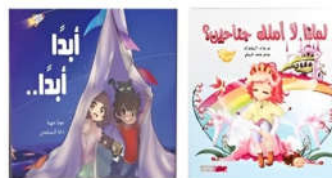
۷-۱. هویت فرهنگی دختران و زنان عربی در تصویرسازی جلد داستان‌های کودک کشورهای عربی منتخب

۷-۱-۱. ویژگی‌های چهره

در طرح جلد کتاب‌های داستانی عراق، لبنان و سوریه اغلب دختران، زنان بزرگسال و سالمند با چهره شرقی و رنگ موی مشکی یا قهوه‌ای به تصویر کشیده شده‌اند. همچنین دختران در طرح جلد داستان‌های عربستان سعودی با چهره شرقی اکثریت را تشکیل می‌دهند. در دو نمونه چهره‌ها متأثر از شخصیت کارتون‌های ژاپنی (مانگا) دیده می‌شود (تصویر ۱). این طراحی اغراق‌آمیز به شخصیت‌ها امکان نمایش آزادانه‌تر احساسات را می‌دهد (تصویر ۲). زنان سالمند و بزرگسال نیز چهره شرقی دارند. در طرح جلد کتاب‌های داستانی امارات متحده عربی دختران، زنان بزرگسال و سالمند بیشتر با چهره شرقی و موهای مشکی یا خاکستری تصویر شده‌اند.

تصویر ۲. نمونه‌ای از چهره شخصیت مانگا
منبع: Crilly, 2012: 121

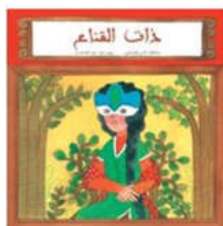

تصویر ۱. دخترانی با چهره شخصیت‌های مانگا
منبع: URL 7

۷-۱-۲. ویژگی‌های لباس

بیشتر لباس دختران، زنان بزرگسال و زنان سالمند در طرح جلد داستان‌های کشورهای مورد بررسی، عمومی است و شامل انواع پیراهن، بلوز و دامن، بلوز و شلوار و... است که دلالت بر فرهنگ خاصی ندارد. با وجود این، بعضی از طرح‌ها شامل لباس‌های فرهنگی، محلی و... است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود. در طرح سه جلد از مصر دخترانی با یونیفرم مدرسه مصر دیده می‌شود. زنان بزرگسال در پوشش تاریخی نیز دیده می‌شوند.

در طرح جلد عراق، زنان با لباس‌های تاریخی متناسب با دوره مورد نظر تصویر شده‌اند. زن سالمند در داستان برهوم و الكنز الخفی^۱ لباسش شبیه به لباس کردها است (تصویر ۳). در لبنان، در داستان‌هایی با محتوای سنتی مانند داستان ذات القناع^۲ (تصویر ۴)، دختران با لباسی مشابه در هنر دوران اسلامی دیده می‌شوند (تصویر ۵).

تصویر ۳. راست: طرح جلد داستان برهوم و الكنز الخفی (URL 8)، چپ: طرح‌های مختلف از لباس‌های سنتی کردی مربوط به قرن ۱۹ و ۲۰ میلادی، موزه پوشاک کردی در ارگ اربیل (URL 9)
تصویر ۴. طرح جلد داستان ذات القناع (URL 10)
تصویر ۵. زنی با قبای سبز، هنرمند رضا عباسی، ۱۵۹۰-۱۵۹۲، ایران، دوره صفوی (URL 11)

در سوریه، در داستان مصنع أمی للأجهزة الذکیه^۳، زن سالمند با یک روسری به نام «الایشارب» که در دهه شصت توسط زنان دمشق استفاده می‌شد، دیده می‌شود. این روسری با پارچه مربعی است که می‌تواند ساده یا رنگی باشد و با نقوش مختلف تزئین شود. همچنین زنان سوری در خانه لباس‌های متنوعی از جمله انواع پیراهن بلند می‌پوشند (Talilo, 2021: 101-105).
در عربستان سعودی در داستان صانعة الحكایات^۴، دختران لباس مدرسه بر تن دارند. همچنین دختر در جلد داستان بالوناتی التي طارت^۵ لباس سنتی منطقه عسیر در جنوب عربستان را به تن دارد (تصویر ۶). این لباس به نام «المستن» یا «المزند» معروف است و معمولاً از پارچه مشکی دوخته و با نخ‌های ابریشمی تزئین می‌شود. اما در سال‌های اخیر، رنگ‌های مختلفی مانند قهوه‌ای، قرمز، نیلی و بنفش به آن اضافه شده است (URL 12). در کنار دختر یک کلاه آویزان است که جزو لباس

۱. برهوم و گنج پنهان

۲. دختری ماسک دار

۳. کارخانه مادرم برای دستگاه‌های هوشمند.

۴. داستان ساز.

۵. بادکنک‌های من که پرواز کردند.

سنتی مردم عسیر است و از برگ‌های نخل ساخته می‌شود. نام این کلاه از یک منطقه به منطقه دیگر متفاوت است (URL 13) (تصویر ۷). زنان میانسال و بزرگسال در طرح جلد داستان *عذرا/امی*^۱ (تصویر ۸)، عباي زنان سعودی را به تن دارد که یکی از لباس‌های سنتی عرب برای بادیه‌نشینان است.

تصویر ۶. طرح جلد داستان *بالوناتی التی طارت* (URL 14)

تصویر ۷. لباس سنتی منطقه جنوبی در عربستان سعودی، موزه القحط العسیری، عربستان سعودی (URL 15)

تصویر ۸. طرح جلد داستان *عذرا/امی* (URL 16)

در طرح جلد داستان *حین یشتهی الجمل اللقیمات*^۲ از امارات متحده عربی، دختری در حال شترسواری تصویر شده است. او لباس سنتی امارات را پوشیده است که از دو تکه به نام «کندوره»^۳ و «سروال»^۴ تشکیل شده است. کندوره از لباس‌های مهم زنان اماراتی است و در گلدوزی آن از مواد مختلفی مانند نخ‌های طلا، نقره و ابریشم استفاده می‌شود. کندوره معمولاً با گشاد و کوتاه‌بودن آن مشخص می‌شود تا تزئینات سروال گشاد بهتر دیده شود (Al-Humairi, 2018: 48-68). سروال در ناحیه میچ پا با نقوش مختلف گلدوزی شده است (Al-Naqbi, 2016: 63) (تصویر ۹). لباس محلی زنان اماراتی بسیار دیده می‌شود؛ به‌عنوان مثال، در داستان *أم/الصبیان*^۵ که از افسانه‌های محلی این کشور است، چهره زن پوشش برقع دارد. برقع از عناصر مهم لباس محلی زنان کشورهای خلیج فارس است. در جامعه اماراتی معنای نمادین دارد؛ زیرا به‌عنوان یکی از عناصر میراث فرهنگی این کشور

۱. متأسفم مامان.

۲. هنگامی که شتر هوس لکیما را دارد.

۳. پیراهنی که از انواع پارچه بافته شده است.

۴. شلوار.

۵. مادر پسرها.

شناخته می‌شود و جزو مهم‌ترین اجزای لباس سنتی دختران در موقعیت ازدواج است. همچنین جنبه تزئینی دارد و از گذشته تاکنون استفاده می‌شود و آن را نماد زنانگی می‌دانند. برقع اماراتی، ابروها، بینی و لبها را می‌پوشاند و مقداری از آن برای چشم‌ها باز گذارده می‌شود (The General Women's Union, 2008: 30) (تصویر ۱۰).

تصویر ۹. راست: طرح جلد داستان *حين يشتهي الجميل اللقيمات* (URL 7)، چپ: دختری لباس سنتی امارات را بر تن دارد (URL 17)
تصویر ۱۰. راست: طرح جلد داستان *أم الصبيان* (URL 7)، چپ: مدل‌های مختلف برقع اماراتی (Al-Anany, 2014: 310-312)

۷-۱-۳. آرایه‌های تزئینی

نمونه‌هایی از نقوش اسلیمی در داستان‌های *فتاة بدینة*^۱ و *أنا و الخجل*^۲ از مصر و در داستان *آیات و رسات* از عراق دیده می‌شود. نقوش اسلیمی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین نقوش استفاده‌شده در هنرهای اسلامی شناخته می‌شوند. پس‌زمینه طرح جلد داستان *برهوم و الكنز الخفی* (تصویر ۳) نیز شامل نقوش اسلیمی شبیه به نقوشی موجود بر جلد کتاب‌های اسلامی است. در طرح جلد داستان *نبی‌الله موسی*^۳ از عراق و در جلد یک داستان از سوریه نقش مایه بته‌جقه دیده می‌شود. بته‌جقه یکی از نقوش گیاهی است که در هنر اسلامی گسترش زیادی دارد؛ در اصل و منشأ بته‌جقه همواره اختلاف نظر بوده است؛ برای مثال جولیان رابی معتقد است «بال‌های مجعد و پیچان جانداران هنر ساسانی منشأ نقش مایه بته‌ای است» (Parham¹, 1985: 225). در مقابل، سیروس پرهام معتقد است بته در اصل سرو بوده؛ سروی که تارک آن از باد خم شده است (Parham², 1999: 40).

۱. دختری چاق.

۲. من و خجالت.

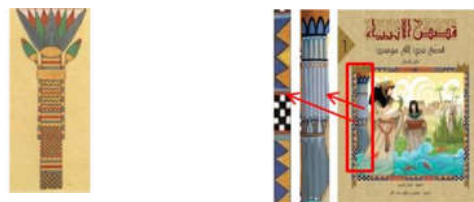
۳. پیامبر خدا موسی علیه‌السلام.

گل لاله: در لبنان و در محیط دختران از گل لاله استفاده شده است. گل لاله نزد ترکان عثمانی به‌ویژه در نیمه دوم قرن ۱۶ و در ظروف سفالی ایزنیک رواج یافت (Allan, 1991: 74). **گل لاله و میخک:** در عربستان سعودی و در محیط زنان بزرگسال در طرح داستان *آنا فی بطن اُمی*^۱، گل لاله و گل میخک دیده می‌شود (تصویر ۱۱). استفاده از ترکیب این دو گل در هنر اسلامی به‌ویژه منسوجات عثمانی دیده می‌شود (تصویر ۱۲). در عراق، در طرح داستان *نبی‌الله موسی*، نقوشی در تزئین قاب تصاویر به کار رفته که یادآور تزئینات مقابر فراعنه است (تصویر ۱۳ و ۱۴).

تصویر ۱۱. طرح جلد داستان *آنا فی بطن ماما* (URL 7)

تصویر ۱۲. روکش کوسن مخملی، حدود ۱۶۰۰ میلادی، ترکیه، موزه متروپولیتن (URL 18)

تصویر ۱۳. طرح جلد داستان *نبی‌الله موسی* (URL 1)

تصویر ۱۴. تزئیناتی بخشی از ستون‌های مقبره قن‌امون در شهر تبس در دوران سلسله هجدهم را تزئین می‌کند (D'Avannes, 2000: 20)

در تصویر ۶ از عربستان سعودی تزئیناتی شبیه به تزئینات هنر معروف به «القط العسیری» وجود دارد. این هنر یکی از هنرهای انتزاعی است که در منطقه عسیر شهرت دارد که توسط زنان برای تزئین خانه‌ها اجرا می‌شود (Al-Qahtani¹, 2019: 13). مشخصه این هنر خودانگیختگی و دقت در اجرا براساس سنت‌ها و آداب‌ورسوم است و متشکل از خطوط، رنگ‌ها و فضاها، به سبک تزئینی سنتی نقاشی شده و از طریق تمرین به‌دست آمده است (Marzouk, 2010: 88). این هنر بر پایه

۱. در شکم مامان هستیم.

رنگ‌های اساسی مانند قرمز، زرد، سبز، آبی و سیاه استوار است (Al-Qahtani², 2019: 82) (تصویر ۱۵).

تصویر ۱۵. هنر القط العسیری، نقاشی از هنرمند فاطمه ابوقحاص (URL 19)

۷-۱-۴. نمادهای مذهبی

در جلد داستان *فتاة اسمها مریم*^۱ از انتشارات عراق، تصویر مسجد قبة الصخره از مهم‌ترین اماکن اسلامی دیده می‌شود. همچنین تصویر مسجد که مهم‌ترین عنصر معماری اسلامی است، با گنبد و مناره در داستان‌هایی از عربستان سعودی، عراق و امارات متحده عربی دیده می‌شود. انتشارات امارات بر جلد داستان *رحله غیر کل الرحلات*^۲ پس‌زمینه سیاه تزئین شده با کتیبه‌ای به خط ثلث است که کعبه را تداعی می‌کند. هلال، ستاره و فانوس از جمله نمادهای مذهبی در این انتشارات است. در مقابل طرح جلد انتشارات سوریه تنها دارای نمادی از مذهب مسیحی است.

۷-۱-۵. نمادهای عربی و ملی

نخل: به عنوان نماد جغرافیای طبیعی کشورهای عرب، در طرح جلد داستان‌های عراق و لبنان و امارات به چشم می‌خورد. مورخان گفته‌اند قدیمی‌ترین نخل شناخته شده در شهر بابل در عراق است که قدمت آن به چهار هزار سال قبل از میلاد می‌رسد و بابلیان باستان از تنه نخل آن را در تزئین دروازه شهرها، راهروهای معابد و تخت پادشاه استفاده می‌کردند (Al-Ibrahim, 2017: 17-21). محیط بیابانی و شکل بیرونی خانه‌ها در دوران رسول اکرم (ص) از دیگر عناصری است که نشان‌دهنده هویت عربی است.

۱. دختری به نام مریم.

۲. سفری که شبیه سفرهای دیگر نیست.

کف دست: نمادی از قدرت که مهرهای استوانه‌ای باستانی بابل دیده می‌شود. این نماد در هزاره دوم قبل از میلاد نماد محافظت انسان در برابر چشم شیطانی بود که احتمالاً نماد خدای «شمش»^۱ است (Al-Shaker, 2002: 78) (تصویر ۱۶).

هلال و ستاره: توسط مردم باستانی بین‌النهرین به‌ویژه سومریان مورد استفاده بود؛ جایی که هلال یکی از نمادهای خدای ماه «سین» بود (van Buren, 1945: 60) و الهه ایشتار، به‌صورت یک ستاره هشت‌پر نشان داده می‌شد. احتمالاً این نماد از یک علامت خط میخی مأخوذ شده بود که به الوهیت اشاره می‌کرد. این علامت غالباً با هلال ماه و قرص خورشید یک مجموعه سه‌تایی را تشکیل می‌داد (Hall, 2018: 210). نماد هلال و ستاره در زمان امپراتوری عثمانی هنگامی که روی پرچم آن در دوران سلطان عبدالمجید بن محمود المتولی (۱۲۵۵ تا ۱۲۷۷ ه. ق) به تصویر کشیده شد، با جهان اسلام پیوند خورد (Basha, 2017: 19).

علامت هیروگلیفی «عنخ»: در تصویرسازی داستان فی بیت فرعون^۲ (تصویر ۱۷)، از نمادهای مصر باستان، عنخ به‌عنوان نمادی برای زندگی جاودانی به‌کار رفته است (Hall, 2018: 13). همچنین نیلوفر آبی که در مصر باستان جنبه مقدس و مورد پرستش و احترام قرار داشت (Ibid: 309).

تصویر ۱۷. طرح جلد داستان فی فرعون
(URL 8)

تصویر ۱۶. طرح جلد داستان قصته صارت مثل
(URL 8)

گل زنبق: در جلد داستان زهور تحت نافذتی^۳ گل‌هایی شبیه به گل زنبق در لبنان دیده می‌شود که انواع آن زیاد است و به سوسن/الأرز^۴ معروف است. این گل یکی از گل‌های نادر و در معرض

۱. خدای آفتاب آشوریان و بابلیان.

۲. در خانه فرعون.

۳. گل‌ها زیر پنجره من.

خطر انقراض است که فقط در لبنان در امتداد رشته‌کوه‌های غربی می‌روید (Saad, Talhouk, (Mahy, 2009: 91).

گل یاس: در سوریه و در محیط دختران دیده می‌شود. این گل جایگاه ویژه‌ای در سوریه دارد و پایتخت سوریه، دمشق، به دلیل پوشش دیوارها با این گل و وفور آن در باغ‌ها، «شهر یاس» نامیده می‌شود (URL 20). همچنین هنوز گل یاس یکی از اصلی‌ترین ویژگی‌های خانۀ دمشق است و در طول اعصار به نماد طبیعی و نشانه‌ای از هویت سوری تبدیل شده است (URL 21). **اسب:** اسب عربی، طبق سندی که توسط ونت وورث نوشته شده، بیش از ۵۰۰۰ سال قبل از میلاد کشف شد و از شبه‌جزیره عربستان، نجد، عسیر و یمن، به تمام کشورهای عربی انتقال یافت (Al-Bashaan, 2008: 25-29).

مجسمه صلاح‌الدین ایوبی^۱: از برجسته‌ترین یادبودهای شهر دمشق است و در مقابل ارگ دمشق قرار دارد (Pagden, 2008: 241).

شتر: در فرهنگ عرب ارزش نمادین داشت که آن را به نمادی از آرامش و باروری تبدیل می‌کرد (Abdel-Samea, 2015: 92) و علی‌رغم گسترش آن در مناطق مختلف، بسیاری آن را با اعراب، خاورمیانه و شمال آفریقا مرتبط می‌دانند؛ زیرا نماد زندگی بادیه‌نشینان است (Al-Janahi, 2021: 72). شتر بر جلدی از انتشارات امارات متحده عربی تصویر شده است.

سرویس قهوه‌خوری عربی: بخشی از میراث اصیل عربی و یکی از مبانی فرهنگ مهمان‌نوازی اماراتی است. امارات در این زمینه کنفرانس‌های تخصصی در صنعت قهوه را تبلیغ کرده و موزه‌های تخصصی تأسیس کرده تا تاریخ قهوه و جنبه‌های مختلف مهمان‌نوازی عرب را برجسته کند (Al-Zahari, 2021: 3) (تصویر ۱۸). به جدول ۲ مراجعه شود.

تصویر ۱۸. راست: طرح جلد داستان *رمضان فی الامارات* (URL 7)، چپ: نمونه‌ای از سرویس قهوه‌خوری عربی (URL 22)

۱. اولین سلطان مصر و سوریه و بنیان‌گذار دولت ایوبیان بود.

جدول ۲. توزیع فراوانی و درصد فراوانی نمادهای هویت فرهنگی در طرح جلد همه کتاب‌های داستانی

نمادهای فرهنگی	مصر						عراق						لبنان			
	بزرگسال			کودک			بزرگسال			کودک			بزرگسال		کودک	
	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	
تاریخی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
جغرافیایی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
مکانی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
مذهبی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
عربی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
تزیینات گیاهی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
تزیینات هندسی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
تزیینات اسلیمی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
کتیبه‌ها	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
تزیینات منقذهای	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
لباس تاریخی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
لباس محلی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
یونیفرم	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
حجاب	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰

نمادهای فرهنگی	سوریه						عمارتان سعودی						امارات متحده عربی			
	بزرگسال			کودک			بزرگسال			کودک			بزرگسال		کودک	
	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	
تاریخی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
جغرافیایی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
مکانی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
مذهبی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
عربی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
تزیینات گیاهی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
تزیینات هندسی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
تزیینات اسلیمی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
کتیبه‌ها	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
تزیینات منقذهای	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
لباس تاریخی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
لباس محلی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
یونیفرم	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
حجاب	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰

منبع: نگارندگان

۸. بحث

اطلاعات جدول ۳ نتایج زیر را نشان می‌دهد:

در مصر، استفاده از تزیینات اسلیمی در داستان‌های آموزشی با ۱۸/۵۱ فراوانی از اهمیت بیشتری نسبت به سایر نمادهای فرهنگی برخوردار است. پوشیدن یونیفرم مدرسه و استفاده از نمادهای مکانی در داستان‌های آموزشی به ترتیب با درصدهای ۱۴/۸۱ و ۳/۷۰ کمترین فراوانی را به خود اختصاص

داده‌اند. زنان با لباس تاریخی و محلی با تزئینات اسلیمی نشان داده شده‌اند و به ترتیب فراوانی‌های ۱۲/۵ و ۲۵ درصد دارند. باین‌حال پوشیدن حجاب در داستان‌های مذهبی و آموزشی با ۶۲/۵ درصد فراوانی نمادی از هویت دینی است.

در عراق، در داستان‌های مذهبی دختران با ۳۳/۳۳ فراوانی محجبه تصویر شده‌اند که بیشتر از سایر کشورهای عربی است؛ به‌عنوان مثال داستان عید فی/بریقی که در عربستان سعودی منتشر شده است، علی‌رغم اینکه مضمون مذهبی دارد (جشن مذهبی عید قربان) یا داستان طریقتی/الخاصه منتشرشده در امارات و محوریت خود آن حجاب است. دختران حجاب ندارند. نمادهای جغرافیایی مانند نخل در تصویرسازی داستان‌های مذهبی و محلی که دختر در آن حضور دارد، با ۲۰ درصد فراوانی و تزئینات گیاهی و اسلیمی در داستان‌های مذهبی با ۱۳/۳ درصد فراوانی در رتبه بعدی است. نمادهای مکانی و لباس تاریخی دختران در داستان‌های مذهبی با ۶/۶۶ درصد کمترین درصد فراوانی را دارند. در تصویرسازی زنان بزرگسال، نمادهای تاریخی خاص به کشور عراق و مصر باستان به‌طور چشمگیری در داستان‌های محلی و مذهبی با ۲۹/۴۱ فراوانی، بیش از سایر کشورها است. در حقیقت نمادهای تاریخی سبب افتخار فرهنگی است. نمادهای جغرافیایی نیز در داستان‌های مذهبی و محلی با ۴۷/۰۵ درصد بیشترین فراوانی را دارد. از میان ۸ نماد جغرافیایی، نخل ۵ بار تکرار شده است. نمادهای مذهبی در تصویرسازی داستان محلی با ۵/۸۸ درصد فراوانی حضور دارند. تزئینات منطقه‌ای متعلق به فرهنگ مصر باستان با فراوانی ۲۳/۵۲ در تصویرسازی داستان‌های مذهبی-تاریخی به‌کار رفته است؛ درحالی‌که تزئینات گیاهی و اسلیمی مانند نقش بته‌جقه در داستان‌های مذهبی و محلی با ۱۱/۷ درصد فراوانی، فراوانی کمتری را نشان می‌دهند. تزئینات هندسی در تصویر داستان محلی با ۵/۸۸ درصد فراوانی کمترین نمادی استفاده‌شده در طراحی جلد کتاب‌های داستانی کشور عراق است. لباس تاریخی زنان با ۳۵/۲۹ درصد فراوانی تنها در داستان‌های با موضوعات مذهبی دیده می‌شود. ارتباط صحیح لباس با زمان و مکان مرتبط با وقایع داستان به تقویت درک تاریخی کودکان کمک می‌کند. زنان با حجاب بر سر در طرح جلد داستان‌های آموزشی، مذهبی و ضرب‌المثل با ۴۱/۱۷ درصد فراوانی به تصویر کشیده شده‌اند.

در لبنان، نمادهای تاریخی فقط در داستان‌های آموزشی که دختر در آن حضور دارد با ۸/۵۱ درصد فراوانی است. درحالی‌که نمادهای جغرافیایی در داستان‌های فرهنگی و آموزشی با ۶/۳۸ درصد فراوانی نیز دیده می‌شود. جالب‌توجه اینکه در این دسته از تصاویر نیز نمادهای عربی در تصویر داستان‌های آموزشی ۴/۲۵ درصد فراوانی دارد. درحالی‌که این نمادها در طرح جلد کشورهای قبلی به‌کار نرفته است. استفاده از این نمادها که پیشینه‌ای طولانی در تاریخ جهان عرب دارد، می‌تواند

موجب حس افتخار و ارتباط با فرهنگ عربی باشد. تزئینات اسلیمی در داستان‌های آموزشی و سنتی با ۱۰/۶۳ درصد بیشترین فراوانی را دارد و دختران با لباس تاریخی در داستان‌های سنتی با ۴/۲۵ درصد فراوانی دیده می‌شوند.

در سوریه، تصویرسازی دختران و محیط آن‌ها در داستان‌های آموزشی، فرهنگی و میهن‌پرستی عمدتاً نمادهای جغرافیایی با ۴/۶۷ درصد و تزئینات اسلیمی با ۳/۱۷ درصد فراوانی دیده می‌شود. از آنجا که داستان‌های این انتشارات توسط وزارت فرهنگ سوریه منتشر می‌شوند، انتظار می‌رود تصویرسازی جلدها نمادهای فرهنگی متنوع‌تر و غنی‌تری داشته باشد، اما با تعداد زیادی اثر خالی از هرگونه نماد فرهنگی مواجه می‌شویم. این موضوع به‌ویژه زمانی اهمیت پیدا می‌کند که موضوعات بعضی داستان‌ها توانایی بازتاب تاریخ و میراث غنی سوریه را در طرح جلد دارند؛ برای مثال در داستان *سیزهر الیاسمین* که به موضوع میهن‌پرستی می‌پردازد، می‌توانست علاوه بر استفاده از گل یاس، کودکان را سبک معماری دمشق آشنا سازد. در تصویرسازی محیط زنان بزرگسال، تنها نماد مذهبی از دین مسیحیت با ۳۳/۳۳ درصد فراوانی دیده می‌شود. زنان میانسال نیز در تصویرسازی همه انواع داستان‌ها عمدتاً بی‌حجاب نشان داده شده‌اند و این انعکاس درستی از واقعیت زندگی زنان در سوریه نیست.

در عربستان سعودی تصویرسازی دختران و محیط آن‌ها به همراه تزئینات اسلیمی در داستان‌های مذهبی، نمادهای مذهبی در داستان‌های آموزشی و تزئینات منطقه‌ای و لباس محلی در داستان‌های آموزشی با ۳/۰۳ فراوانی مشاهده می‌شود. در حقیقت لباس بیش از هر چیزی نشان‌دهنده هویت فرهنگی انسان‌ها است که به سرعت تحت تأثیر پدیده‌های جامعه‌پذیری کودکان قرار می‌گیرد و بر سلیقه و سبک لباس کودکان تأثیر دارد. شایان توجه است که در چهره‌پردازی دختران چهره‌ها شبیه مانگا آن هم در داستانی با عنوان *معانی اسماء الله الحسنى* به کار رفته است (تصویر ۱). در تصویرسازی محیط زنان بزرگسال و میانسال نمادهای تاریخی در داستان‌های آموزشی، تزئینات گیاهی در داستان‌های مذهبی و لباس محلی در داستان‌های فرهنگی با ۳۳/۳۳ درصد فراوانی مشاهده شد.

در امارات متحده عربی، تصویرسازی دختران و محیط آن‌ها به همراه نمادهای تاریخی در داستان‌های مذهبی با ۱/۷۵ درصد، نمادهای جغرافیایی در داستان‌های مذهبی و سیاسی با ۳/۵۰ درصد، نمادهای مذهبی در داستان‌های مذهبی و آموزشی با ۱۴/۰۳ درصد، نمادهای عربی در داستان‌های مذهبی و فرهنگی با ۵/۲۶ درصد، لباس محلی در داستان‌های فرهنگی با ۱/۵۷ درصد، پوشش حجاب میان دختران تصویر شده با ۱/۵۷ درصد فراوانی به کار رفته‌اند. از میان این نمادها،

نمادهای مذهبی بیشترین فراوانی را دارند. در تصویرسازی محیط زنان بزرگسال نمادهای جغرافیایی، مذهبی، تزئینات هندسی و گیاهی در داستان‌های آموزشی با ۲۰ درصد فراوانی دیده می‌شود. همچنین پوشش محلی زنان بزرگسال در افسانه‌های محلی با ۴۰ درصد فراوانی است.

۹. نتیجه‌گیری

دوران کودکی بسیار مهم است و داستان‌های مصور کودکان می‌تواند به شکل دلنشین، الگوهای فرهنگی را به کودک آموزش دهد. پژوهش حاضر، با تمرکز بر طرح جلد داستان‌های کودکان عرب‌زبان، بازنمایی هویت فرهنگی زنان و دختران را در ۲۴۹ طرح جلد، بررسی کرد. سؤال این پژوهش این بود که هویت فرهنگی دختران و زنان در تصویرسازی جلد داستان‌های کودک کشورهای عربی چگونه بازنمایی شده است. مطالعه هویت فرهنگی دختران و زنان در طرح جلد داستان‌های کودکان شش کشور عربی نشان می‌دهد هویت دختران عرب با استفاده از تزئینات اسلیمی در تصویر به نمایش درآمده است؛ درحالی‌که هویت زنان بزرگسال با استفاده از تزئینات گیاهی، نمادهای تاریخی و پوشیدن حجاب نمایان شده است. همچنین هویت زنان سالمند با تأکید بر حجاب به تصویر کشیده شده است.

از میان جلد داستان‌های بررسی شده، غنی‌ترین کشور در زمینه نمادهای تصویری فرهنگی کشور امارات متحده عربی و ضعیف‌ترین کشور در این زمینه سوریه است. چهره دختران و زنان عرب در بیشتر تصاویر با موهای تیره تصویر شده است. در اغلب موارد زنان سالمند حجاب دارند و ناشران عراق بیش از همه بر حجاب تأکید دارند، اما این نماد در لبنان و سوریه، در تمام گروه‌های سنی کم‌رنگ است.

در داستان‌های مذهبی و سنتی، دختران و زنان در لباس‌های تاریخی تصویر شده و لباس با موضوع داستان همخوانی دارد. در عربستان سعودی و امارات متحده عربی می‌توان دید دختران لباس‌های محلی را پوشیده‌اند و این مسئله محدود به داستان‌های با مضامین فرهنگی نیست، بلکه شامل داستان‌های آموزشی نیز هست. تزئینات نقش مهمی در نشان دادن هویت اسلامی کشورهای عربی دارد، اما تأثیر اندکی بر نمایش هویت محلی هر کشور دارد.

در میان آرایه و تزئینات تصویر شده، گل لاله یکی از آرایه‌های بسیار مهم است که به هنر اسلامی اشاره دارد؛ به گونه‌ای که این نماد در داستان‌های سه کشور عربی تکرار شده است. همچنین در طرح جلد‌های این داستان‌ها از نمادهای جغرافیایی مانند درختان نخل، پرچم و محیط بیابانی استفاده شده است. در این میان، نخل بیشترین تأکید را در نشان دادن هویت عربی دارد و در یازده

طرح جلد داستانی در عراق، لبنان و امارات متحده عربی به کار رفته است. این نشان می‌دهد عرب‌ها تمایل دارند هویت خود را با استفاده از نمادهایی که جنبه جغرافیایی کشورشان را نشان می‌دهند، بازنمایی کنند. عراق به‌عنوان یکی از کشورهای مورد مطالعه با ارتباط تاریخی فرهنگی گسترده با نخل، بیشترین علاقه را به برجسته کردن این نماد طبیعی دارد. نمادهای مذهبی مانند مسجد، گنبد و مناره مسجد به‌عنوان نمادهای معماری اسلامی به کار رفته‌اند. همچنین نمادهای مربوط به ماه رمضان در طرح جلدها نقش پررنگی در تقویت احساسات مذهبی و فرهنگی دارند.

شایان ذکر است که با وجود غنای فرهنگ عرب، نمادهای عربی جایگاه آخر را در بین نمادهای فرهنگی به خود اختصاص داده‌اند. اگرچه هویت عربی به‌عنوان هویت اسلامی تلقی نمی‌شود، نمادهای استفاده شده در طرح جلد داستان‌های مصور کشورهای عربی، برای نشان دادن هویت فرهنگی زنان و دختران، نمادهایی مرتبط با اسلام مانند پوشش اسلامی کم‌وبیش مشاهده می‌شود.

۱۰. تعارض منافع

این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول و به راهنمایی نویسنده دوم است و تعارض منافی ندارد.

References

- Abdel-Samea, F. (2015). The ritual camel: A symbol of tranquility and fertility. *Heritage Journal*, 193, 90-98. (In Arabic)
- Abudi, D. (2011). *Mothers and Daughters in Arab Women's Literature*. The Netherlands: Brill.
- Al-Anany, R. (2014). Emirati Burqa between Tradition and Modernity: An Analytical Study of The State of the Burqa in The UAE Society. *Alexandria Science Exchange Journal*, 35(3), 302-322. (In Arabic)
- Al-Bashaan, M. (2008). Arabian Horses. *Al-Faisal Journal*, 387-388, 25-41. (In Arabic)
- Al-Bouni, A. (2013). In the Arab National Identity. *In Identity and Its Issues in Contemporary Arab Consciousness*. Beirut: Center for Arab Unity Studies, 21-56. (In Arabic)
- Al-douri, A. (2003). *The Historical Formation of the Arab Nation: A Study in Identity and Consciousness*. Beirut: Center for Arab Unity Studies. (In Arabic)

- Al-Humairi, J. (2018). *Traditional Clothing in the UAE*. Dubai: Knowledge and Human Development Authority. (In Arabic)
- Al-Janahi, M. (2021). Camels in the UAE: A Heritage Imprint and a Tale of Loyalty. *Emirati Illuminations Journal*, 6, 70-79. (In Arabic)
- Allan, J. W. (1991). *Islamic ceramics*. London: Ashmolean Museum.
- Al-Naqbi, M. (2016). Women's Clothing and Adornment in the Emirates. *Heritage Journal*, 1, 62-65. (In Arabic)
- Al-Omari, J. (2008). *Understanding the Arab Culture: A practical cross-cultural guide to working in the Arab world*. United Kingdom: How To Books.
- Al-Qahtani, Y. (2019). Aesthetics of Al-Qatt Al-Asiri and Its Role in Enriching Contemporary Artistic Production. *Journal of Humanities and Social Sciences*, 3(4), 77-95. <https://doi.org/10.26389/AJSRP.Y141218> (In Arabic)
- Al-Shaker, F. (2002). *Symbols of the Major Deities in Ancient Iraq: A Historical and Semiotic Study* (Master's thesis, University of Mosul, Iraq). (In Arabic)
- Al-Zahari, S. (2021). The Heritage of Arabic Coffee in the UAE. *Heritage Journal*, 256, 3. (In Arabic)
- Basha, A. (2017). *The History of Ottoman Science*. United Kingdom: Hindawi CIC. (In Arabic)
- Bashiriyeh, H. (2000). *Theories of Culture in the 20th Century*. Tehran: Farhangi-ye Ayandeh. (In Persian)
- Benkrad, S. (2006). *Semiotics of Advertising Images: Advertising and Cultural Representations*. Morocco: Africa al-Sharq. (In Arabic)
- Birou, A. (1996). *Vocabulaire pratique des sciences sociales*. Translated by: B. Saroukhani. Tehran: Keyhan. (In Persian)
- Crilley, M. (2012). *Mastering Manga, How to Draw Manga Faces*. IMPACT Books.
- D'Avennes, P. (2000). *Atlas of Egyptian Art*. Egypt: The American University in Cairo Press.
- Drew, N., & Sternberger, Paul. (2005). *By Its Cover: Modern American Book Cover Design*. New York: Princeton Architectural Press.

- Erikson, F. (1987). *Conceptions of School Cultur: an overview. Educational Administration Quarterly*, 23(4), 11-24.
<https://doi.org/10.1177/0013161X87023004003>
- Hall, J. (2018). *Illustrated dictionary of symbols in Eastern and Western art*. 8th edition, translated by R.Behzadi, Tehran: Farhang Moaser. (In Persian)
- Ibrahim, A. (2014). *The Date Palm: History and Heritage, Food, and Medicine*. Bahrain: Isa Cultural Center. (In Arabic)
- Jrais, G. (2002). *Studies in Recent History of Assir*. Jeddah: King Fahd National Library. (In Arabic)
- Mahmoud, M. (2017). *Intellectual Issues: Contemporary Reading in Realistic Models in the Contemporary Arab World*. Egypt: Rawabet Publishing and Information Technology. (In Arabic)
- Marzouk, A. (2010). *The art of traditional architecture ornamentation in Asir: A technical and aesthetic study*. Riyadh: General Authority for Tourism and Antiquities. (In Arabic)
- Moradi, A. (2011). The role of cultural heritage in strengthening cultural identity. *Cultural Engineering*, 5(53-54), 60-66. (In Persian)
- Muhammad, Th. (2019) Cultural Identity and Education in Egyptian Society: A Critical Perspective. *Journal of the Faculty of Education*, 16(84), 119-144. (In Arabic)
- Nydell, k. M. (2006). *Understanding Arabs: A Guide for Modern Times*. London: Nicholas Brealey.
- Pagden, A. (2008). *Worlds at War: The 2,500-Year Struggle Between East and West*. New York: Random House.
- Parham, C. (1985). *Nomadic and Rural Handwoven Textiles of Fars*. Tehran: Soroush. (In Persian)
- Parham, C. (1999). From Cypress to Bush. *Nashr-e Danesh*, 94, 39-42. (In Persian)
- Peek, L. (2005). Becoming Muslim: The Development of a Religious Identity. *Sociology of Religion*, 66(2), 215-242. <https://doi.org/10.2307/4153097>
- Roh-Al-Amini, M. (2005). *Introduction to Cultural Studies* (8th Ed.). Tehran: Attar. (In Persian)

- Saad, L., Talhouk, S., & Mahy, G. (2009). Decline of endemic *Oncocyclus* irises (Iridaceae) of Lebanon: Survey and conservation needs. *Oryx*, 43(1), 91-96. <https://doi.org/10.1017/S0030605308000380>
- Sowaid, A. (1992). *Emotional Conflict in Contemporary Arab Personality*. Latakia: Dar Al-Hiwar. (In Arabic)
- Talilo, N. (2021). Damascene women's clothing between the 20th and 21st centuries: From the Black Malaya to the White Scarf. *Journal of Folk Heritage*, 22, 97-111. (In Arabic)
- The General Women's Union. (2008). *An Emirati Perspective: Fashion and Jewelry in the Heritage of the UAE*. UAE. General Women's Union Studies and Activities Administration. (In Arabic)
- Tylor, E. (1891). *Primitive culture: Researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom*. London: John Murray.
- URL 1: <https://safeerpublishing.com/> (access date 7/11/1401).
- URL 2: <https://alburagh.com/about-us/> (access date 11/11/1401).
- URL 3: <https://www.alhadaekgroup.com/> (access date 8/11/1401).
- URL 4: <http://thawra.sy/?p=292716> (access date 12/11/1401).
- URL 5: http://www.kadiandramadi.com/?page_id=3393 (access date 12/11/1401).
- URL 6: <https://kalimatgroup.ae/ar/about-us> (access date 15/11/1401).
- URL 7: <https://kalimatgroup.ae/> (access date 17/11/1401).
- URL 8: <https://alburagh.com/> (access date 23/11/1401).
- URL 9: <http://rlu.ru/3A7FQ> (access date 4/1/1402).
- URL 10: <https://www.alhadaekgroup.com/> (access date 26/11/1401).
- URL 11: <http://rlu.ru/3A7XE> (access date 2/1/1402).
- URL 12: <http://rlu.ru/3A0Ee> (access date 2/2/1402).
- URL 13: <http://rlu.ru/3A0C1> (access date 2/2/1402).
- URL 14: <http://www.kadiandramadi.com/> (access date 16/11/1401).
- URL 15: <http://rlu.ru/3A7DI> (access date 4/2/1401).
- URL 16: <http://www.kadiandramadi.com/> (access date 16/11/1401)

URL 17: <http://rlu.ru/3zZz6> (access date 9/2/1402).

URL 18: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/446950> (access date 12/3/1402).

Van Buren, E. D. (1945). *Symbols of the Gods in Mesopotamian Art*. Roma: Pontificium institutum Biblicum.